

НЕМА ПРИЈАТЕЉА ОСИМ ПЛАНИНА: ПРЕВОДИОЧЕВА РАЗМИШЉАЊА

На једном изолованом острву усред једног тихог океана налазе се заточени људи. Ти људи не могу искусити свет ван тог острва. Не могу видети друштво које непосредно окружује затвор нити икако могу сазнати шта се дешава у другим деловима света. Једино могу видети једни друге и слушати приче које казују једни другима. То је њихова стварност; изолованост и заточеништво изазивају дубоко незадовољство, али им је дато до знања да морају прихватити своју тешку ситуацију.

До затвора је некако стигла вест да постоји неко друго острво на коме људски ум може слободно да учи и ствара. Затвореницима је дат наговештај како изгледа живот на том другом острву, али они нити могу нити умеју да га сасвим разумеју. Људи на другом острву имају посебне могућности: могу да виде оно што затвореници не могу, могу да стварају оно што затвореници не могу и сасвим сигурно знају ствари које затвореници не могу знати. Неки затвореници мрзе људе на другом острву. Неки их просто не разумеју или настоје да им не придају важност. Неки су равнодушни према том другом друштву. Неки затвореници сажаљевају те друге људе јер су уверени да им је властита ситуација кренула набоље и да ће им то донети више слободе.

Два острва су суште супротности. Једно острво убија машту, креативност и знање – заробљава мисао. Друго острво подстиче машту, креативност и знање – то је земља у којој је ум слободан.

На првом острву налази се досељеничко-колонијална држава звана Аустралија, а затвореници су досељеници.

На другом острву смештен је затвор Манус и ту пребива знање заједно с утамниченим избеглицама.

* * *

Бехруз: Хоћете ли ми, молим Вас, рећи која је Ваша научна област?... Ја се бавим политичким наукама. Сад радим на питању систематске тортуре. Било би сјајно кад би се више истраживачког рада обавило на тему затвора Манус... али мислим да се свакодневна стварност овог места најбоље може разоткрити језиком уметности и књижевности.

У последњих неколико дана не налазим се баш у најбољим околностима. Преместили су ме и треба ми времена да се навикнем на ово ново окружење. Не могу чак ни музику да слушам. Али покушаћу да Вам пошаљем неке чланке које сам раније написао. Имам један који бих заиста желео да прочитате. Нажалост, неколико медијских организација није хтело да га објави – рекли су ми да је превише академски.

Ове недеље сам морао да се преселим, пребацили су нас из једног затвора у други. Затвореницима изузетно тешко пада кад их присилно преместе у други затвор.

Ново окружење /

Нова архитектура /

Нови људи /

Људи који очима не моју да виде новојридошле у свом зајвору /

Безнађе као да вас је коначно пошукло.

Но, радује ме бар то што ми је нова соба близу ограда које гледају на џунглу. А неколико метара иза моје собе налази се један мали цветњак с разнобојним тропским цвећем – оно је противтежа насиљу затвора.

Током ових неколико дана имам обичај да белу пластичну столицу поставим у једном удаљеном углу између цветњака и зида собе – седим ту, пушим и посматрам живот птица с оне стране затвора, у крошњама високих кокосових стабала или у лету.

Свиђа ми се ово ново окружење, али веома је тешко било шта написати у овим околностима, написати нешто квалитетно, написати тако да завреди поштовање читалаца.

А ту су и два редитеља који чекају да им пошаљем серију снимака за документарни филм. Ових дана, у ствари, уопште нисам у прилици да пишем. Више сам као неки поткач који је управо изнајмио собу у неком непознатом крају неког страног града.

* * *

У овом есеју изабрани су и представљени поједини аспекти филозофских идеја, аргумената и заједничких тумачења која су развили аутор и преводилац. У њему се пружа увид у формирање теоријског оквира и аналитичке методологије на којима се заснива књига. Надограђује се на многе теме и питања из преводиоачеве белешке с намером да олакша читање и разумевање књиге и, сходно томе, разумевање аустралијског погранично-индустријског комплекса (у ствари, те теме и питања су релевантни за пограничне режиме свих националних држава). Ово је уједно тек почетак знатно продубљеног и вишестраног подухвата који смо назвали *Теорија зајвора Манус*.

Важно је дати кратак преглед одабраних тема и концепата јер израстају из образовања, интелектуалног рада и визије Бехруза Бучанија. Указујем на то како се његово писање и иступање с позиције научног радника подједнако тичу и академског дискурса и активизма, као и на то како он критикује поимање избеглиштва у глобалу, а посебно феномен затварања избеглица.

Бехрузу је нарочито важна рецепција, као и интерпретативни оквири и критеријуми за оцену и разумевање књиге. У овом есеју навешћу неколико могућих начина тумачења који извиру из Бехрузовог самосталног промишљања, културе и проживљеног искуства.

Теорија затвора Манус: оснажујућа екологија знања

Једна од главних тема којом се бавимо у *Теорији зајвора Манус* јесте на који је институција затвора Манус, са својим разгранатим праксама као део ширег погранично-

-индустријског комплекса, организована тако да угуши трагање за истином и спознајом. Другим речима, затвор Манус као идеологија ствара препреке, односно онемогућава *сазнавање*; изнијансирано и вишедимензионално сазнавање како о насилним зверствима, тако и о јединственим проживљеним искуствима затвореника. Бехруз је убеђен у то да шира јавност тек треба да појми страхоте систематске тортуре у склопу система притварања избеглица. Основни циљ ове књиге јесте управо то – да обзнани и пренесе ту чињеницу.

Избеглице у затвору Манус затворене су на неограничено време без икакве оптужбе, ускраћен им је приступ заједницама мислилаца и планера, а ограничен им је и делокруг ангажовања на сопственом ослобођењу.

У стратегијама и иницијативама колаборације између избеглица и слободних држављана постоји извесна неједнакост. Разумевање и свест о избегличкој ситуацији нису потпуни услед великог интелектуалног и културног јаза. Информације које имају притворене избеглице обезбеђују важан увид и неопходна средства за анализирање логике пограничне политике и њених ширих последица по друштво и културу. Но, ограничена искуствена и друштвено-политичка имагинација људи с привилегијом држављанства понекад могу покварити смислен дијалог којим би се потврдила легитимност захтева затвореника погођених пограничном политиком. Неправде се дешавају и цветају како у владиним, тако и невладиним институцијама као резултат овог фундаменталног раскорака.

Бехруз: Мени је ово потпуно фасцинантно. Ради се о нечему што треба епистемолошки разградити... знате шта хоћу да кажем? Заиста је тако овде; видите, избеглице у затвору Манус су прилагодили своју перцепцију и схватање живота, промениле тумачење постојања, имају зрео поглед на слободу. Сви су се страшно променили – преобличили су се у другачија бића... То се свима десило. Преображај је био узнемирујући и нимало лак, а неки сад крајње цинично и песимистично гледају на живот и свет. Али било како било, сваки од њих јединствен је на себи својствен начин; постали су изразито креативни људи, имају невиђене креативне способности. А сматрам да је то невероватно, феноменално је бити сведок томе.

* * *

Произбегличка / антиизбегличка настројеност

Осетљивост на индивидуалне и структурне облике дискриминације описане у овом есеју налаже да се препозна и коригује оно што смо означили термином „произбегличка / антиизбегличка настројеност“. То је један парадоксалан положај који обухвата широк спектар улога и пракси – то је позиција која настаје и развија се кад етички принципи организације и поступци везани за помоћ избеглицама не узимају у обзир неједнакост у сарадничком односу, интерсекционалну дискриминацију и интелектуално потцењивање. Исти систем који је изнедрио затвор Манус створио је и разне манифестације овог парадоксалног позиционирања: отуд у великом броју случајева постаје могуће и прихватљиво да се у исти мах на овај или онај начин буде и произбеглички

и антиизбеглички настројен, а та се противречност рационализује помоћу институционалне и друштвене логике.

Владају различити облици штетних пракси. Сведочанства избеглица с Мануса се обезвређују и криво тумаче, а исто се дешава и са свим другим разменама мишљења и искустава у којима учествују; избеглице нису укључене у креирање и примену концепата, критичких дебата и тема које утичу на то како шира јавност посматра феномен затвора Манус, а које у неким случајевима утичу и на то како избеглице виде и разумеју саме себе. Осим тога, зарад разних циљева и разлога, праксе и институције могу одбацити, погрешно приказати и омаловажити избеглице на хиљаду начина због друштвено-културолошког и интелектуалног јаза и нестручности. Отуд саучествовање у штетним праксама и избегавање одговорности постају битан фактор кад се институционално деловање, организацијске мреже и индивидуални поступци не преиспитају или промене након установљавања проблема.

Проблем настаје кад се одређене групе избеглица – у овом случају мушкарци у затвору Манус – изоставе из разговора који се тичу њихове ситуације. Још један проблем тиче се доминантне и често неразумне културе која захтева вишеструке доказе како би се задовољили критеријуми који уопште не воде ка ослобађању (критеријуми који никад не служе оснаживању и ослобађању избеглица већ њиховој маргинализацији и стигматизацији). Дискурс је ограничен „традиционалним“ односно неодговарајућим појмовима, теоријама, очекивањима, као и пренаглашавању питања легитимитета, аутентичности и понашања. На тај начин се и даље одржавају и штите норме укоренење у конзервативном и колонијалном начину мишљења и поступања. А ти нормализовани ставови диригују рестриктивним и есенцијалистичким представама избеглиштва.

Погранично-индустријски комплекс је толико подмукао и раширен да сви становници на различите начине постају његови саучесници. Стога, да би био успешан, активизам мора укључивати тактике и стратегије које за циљ имају рушење система. Морају се избегавати приступи у којима је активизам сам себи циљ.

У опису избеглица најчешће се користе следећи тропи којима се приказује њихов идентитет, често ниподаштавају њихова искуства и способности, а служе и томе да се избеглице изоставе из дискурса и друштвених покрета. Ти су описи укоренењени у дихотомију мањак/вишак којом се избеглице стављају насупрот држављана:

- Лице у кавезу – бежање на Запад
- Очајни молилац
- Јадничак који се не предаје – борац
- Трагична и бедна жртва
- Скрхано људско биће
- Мистични мудрац – ћудљив и недокучив, обмањивач.

Различито употребљен и комбинован с другима, сваки опис потенцијално може свести избеглице на есенцијалистичке, воајеристичке, снисходљиве и обеснажујуће наративе (списак није исцрпан и може се допуњавати и прилагођавати).

Термини оснаживања

Бехруз: Кад сам одгледао филм Бахмана Гобадиија *Време њујаних коња* (*Time for Drunken Horses*, 2000) помислио сам да ако икад снимим филм, биће исти такав.

Бехрузова књига је допринос курдској књижевној традицији и курдском отпору. Њена тумачења треба сместити у оквире стилова и структура који вековима обележавају курдску креативност, колективна сећања на историјску неправду и курдску политичку историју, као и с њима повезане појмове бића и формирања бића у спреси са земљом. Књига је исто тако и значајно дело како аустралијске, тако и персијске књижевности, али најистакнутији елементи у њој јесу начин живота, учења и рада аутохтоног курдског народа.

Од ових елемената, техника и динамике треба склопити схему која би удахнула снагу и живот у тумачења ауторовог становишта, подухвата и визије. Следи списак смерница које образују ову схему за читање:

- Присуство аутохтоних Курда
- Евоцирање
- Самоодређење
- Очување
- Деколонијација и ослобођење
- Интерсекционална и трансационална реторика
- Надреализам страве и ужаса
- Нова знања

У преводиочевој белешци Бехрузов жанр одређујем као „надреализам страве и ужаса“. Стварност је сливена са сновима и креативним начинима свеже имагинарне интерпретације природног окружења и страшних догађаја и архитектуре. Стварност је приказана и као облик слободног подсвесног доживљаја неколико ликова укључујући и његов властити.

Подсвесно има централну улогу у Бехрузовом писању и представљено је као ток свести, односно, боље речено, као фрагментирани или испрекидани ток свести. Његово је писање поетично и надреално, а често представља и сцену на којој се адаптирају и приказују како световни, тако и духовни наративи и обреди. Тим се његовим обележјем оживљава курдска усмена и писана историја како би се објединила са савременим причама о отпору, политичкој амбицији и прогону – а то је већ прихваћен приступ у курдској литератури који има корене у делу познатог песника Абдулаха Горана. Ужасовајући, мрачан и песимистичан карактер многих делова књиге такође садржи елементе оснаживања и ауторитета. У том погледу Бехрузов стил и модус казивања испољавају особине натурализма на исти начин као и у делу писца Шерзада Хасана.

Књига у многим деловима садржи митске и епске елементе; такође критикује политичку идеологију и колонијалност/модерност¹ и евоцира историју курдске борбе

¹ Колонијалност/модерност је појам који је увео перуански социолог и мислилац Анибал Кихано и који су касније развили други теоретичари деколонијализма. Појам се односи на то како је

против агресора и окупатора. Бехруз преплиће легенду и мит с причама из властите имагинације и психоаналитичким испитивањем људи, као и са својом реакцијом на природно и људском руком саздано окружење. Употреба визија и снова у његовом писању може се делимично приписати утицају песника и писца Шерка Бекаса, мада је Бехруз одрастао и слушајући митске приче, предања и народне песме које му је причала и певала мајка. Бекасова експлицитније политичка дела такође су утицала на Бехрузова промишљања и креативни рад, при чему изнијансирани и вишеслојни елементи хорора прожимају стваралаштво оба аутора.

Бехрузова књига може се повезати и упоредити и с делом песникиње, сликарке и академске раднице Чоман Харди. У погледу дисидентске политичке критике и преиспитивања, може се упоредити с песмама које пише Абдула Пашу. У погледу изразитог присуства надреализма и интроспекције, може се упоредити с поезијом Длавара Карадагија и сликара Џамала Хамеда Амина и Арија Бабана.

Паралеле у курдској књижевности с Бехрузовим задирањем у надреално и чежњом за домовином и њеним природним елементима могуће је наћи у делима Каџал Ахмад. Њена поезија је дубоко укоревана у курдску традицију и природне пејзаже, а обележавају је теме изгнанства и сукобљених емоција. Као код Абдулаха Горана, Чоман Харди и Шерка Бекаса, *џолиџичко* и *ужасно* присутни су током читавог крхког постојања предмета, животиња и природног окружења. И Бехруз и Каџал Ахмад су новинари који предано раде на ослобођењу Курда и очувању њихове културе, као што је то чинио и Бекас за живота. Родна равноправност императив је Бехрузовог писања, што је у складу с курдском књижевношћу, нарочито од Абдулаха Горана до Чоман Харди, Каџал Ахмад, Шерка Бекаса и многих других.

Бахтијар Али и Мариван Урја Кане заслужују да се посебно спомену у вези с развојем тема и идеја у Бехрузовој књизи, као и у вези с појединостима присуства аутохтоних Курда у њој. Управо помоћу богате усмене и писане историје курдског фолклора Бехруз конструише и развија своју епску хронику. Ту баштину он спаја са жанровима као што су новинарство, аутобиографија, филозофија, политички коментар, сведочанство и психоаналитичка испитивања и ствара један потпуно нови жанр: надреализам страве и ужаса.

Појам „киријархије“ игра средишњу улогу у књизи и њеној филозофској утемељености. Помоћу технике давања имена Бехруз уводи нови апстрактни ентитет, научни термин за биће које представља вишеструктурну природу аустралијског погранично-индустријског комплекса – биће које диригује систематском тортуром која се спроводи у затвору Манус: Киријархални систем.

Бехруз: Влада је конструисала овај систем и смислила термине којима установљава и спроводи своју моћ... „аустралијске пограничне снаге“, „центар за процесуирање ван обала Аустралије“ итд. Ја избегавам да користим њихов језик колико год могу кад пишем за новине, а у књижевном тексту могу да радим шта год хоћу. Створио сам свој дискурс и не подлежем моћи језика угњетавачке силе. Створио сам свој језик којим критички анализирам феномен затвора Манус.

модерност нераскидиво повезана с колонијалном експанзијом, експлоатацијом и контролом од стране Запада.

Регионални центар за процесуирање избеглица на острву Манус за Бехруза је, прво и пре свега, и без икакве сумње, нека врста затвора (почео је да употребљава термин „затворенички камп“ након што је у априлу 2016. године Врховни суд Папуе Нове Гвинеје прогласио нелегалним притворне центре под управом Аустралије, чиме је утамниченим избеглицима дозвољено да излазе из Регионалног центра за процесуирање и посећују друштвену заједницу на Манусу). Назив „затвор Манус“ директни је превод са персијског и смишљен је из неколико разлога, а један је тај да се проучи аустралијски систем процесуирања захтева за азил на острву Манус и да се скрене пажња на то да се по природи не разликује од казног система. (У ствари, тај назив је и коментар и критика на рачун пограничне политике у глобалу.)

Као што је већ речено, у преводу смо се одлучили за термин „киријархија“ да бисмо представили структуре („Киријархални систем“ није једна суперструктура) моћи и доминације које су произвеле затвор Манус и управљале њиме. Термин „киријархија“ је неологизам који је 1992. године увела радикална феминистичка теолошкиња Елизабет Шислер Фиоренца да прикаже сплет друштвених система доминације и угњетавања. Употреба овог техничког термина омогућила је да се веродостојније представи Бехрузово промишљање и искуство јер се њиме сврсисходно обухвата мноштво испреплетаних врста стигматизације и тлачења, укључујући расизам, хетеронормативност, економску дискриминацију, класно насиље, верску дискриминацију, колонијалност, геноцид над аутохтоним становништвом, антицрначки расизам, милитаризам и ксенофобију. Овај термин такође изражава и начин на који се ови изукрштани системи непрестано ојачавају и обнављају. Један важан аспект књиге повезује затвор с аустралијском колонијалном историјом и крупним проблемима који муче савремено аустралијско друштво, културу и политику.

Завршне примедбе

Док ово пишем Бехруз још увек дане проводи на острву Манус, али његов рад и даље доспева до нове публике и утиче на нове дискурсе. Стефани Хемелрик Доналд омогућила је да се Бехрузов рад представи на конференцији на Универзитету Новог Јужног Велса током које је и Бехруз разговарао с учесницима помоћу *WhatsApp*-а. Као резултат њеног сталног залагања, Бехрузов и мој рад ће ускоро бити представљен и објављен на разним научним форумима. Убрзо после тога, Сузан Банки је организовала Бехрузово предавање на Универзитету Сиднеј и слање заједничког поднеска Уједињеним Нацијама (који је Бехруз написао заједно са Сузан и са мном). Маназ Алимарданијан такође заслужује да се посебно спомене због интелектуалне и културне сарадње са Бехрузом током писања последњих неколико поглавља, као и због тога што је укључила Бехрузово писање и отпор у своје антрополошко истраживање; она је активно радила на томе да се питање затвора Манус покрене у академским круговима. Бехруз је 2018. године добио звање нерезидентног гостујућег предавача у Центру за азијско-пацифичке миграције на Универзитету Синдеј, које му је доделила директорка Центра, Никола Пајпер. Док се књига приређивала за објављивање, Самија Мезез из Центра за преводилачке студије на Америчком универзитету у Каиру позвала је Бехруза

и мене да говоримо у кампусу на Тргу Тахрир у склопу серије предавања о превођењу (и овај пут је Бехруз учествовао посредством комуникацијске технологије). Говорили смо о томе како Бехруз пише из затвора, како сарађујемо и како се одвија процес превођења, као и о филозофији која стоји иза књиге. Осим тога, Ана Сурма с Универзитета Мердок је у часопису за студије медија и културе *Конџинуум* објавила одговор на Бехрузово „Писмо из затвора Манус“, а главни уредник публикације Тимоти Лори затражио је од мене и Бехруза да у свом часопису објави Бехрузову реплику и мој есеј о *Нема њријаџеља осим њланина*. А Бригита Олубас и Су Голдфиш с Универзитета Нови Јужни Велс организовале су прву промоцију књиге у сарадњи са часописом *Лајв кросинџ*, Факултетом за уметности и медије Универзитета Нови Јужни Велс и њиховим програмом UNSWriting. Бехруз ће присуствовати посредством комуникационе технологије, а одржаће се и панел-дискусија у којој ћемо учествовати Мунес Мансуби, Џенет Галбрејт и ја, док ће Мартин Ентл одржати презентацију на тему уметности и егзила.

Док се књига припремала за штампу, стигла је вест о смрти Мајкла Гордона. Бехруз је хтео да се захвали на преданом раду и верном пријатељству које му је пружио колега новинар који је с њим био у редовном контакту и редовно се распитивао о томе кад ће изаћи књига. Мајкл се пре тога повукао из новинарства, а Бехруз је примио следећу поруку када је рекао да му је жао због тога:

Мајкл: Хвала, Бехрузе. Нисте ме изгубили... надам се да ћу након паузе опет писати о Вашој ситуацији на различитим платформама. Срећно...

Професорка у области критичких аутохтоних студија Викторија Гривс је 2017. године објавила један Бехрузов текст у својству уреднице *Зборника са Девеџе јоуџиње маронске конференције* (одржане у Чарлс Тауну на Јамајци у организацији Већа Марона у Чарлс Тауну). Текст носи наслов „Киријархални систем: нови колонијални експерименти / нови деколонијални отпор“. Она у уводу поздравља његов начин бивања и спознавања као аутохтоног Курда, а нарочито у вези с филмом *Чоука, реци нам колико има саџи* (који је Бехруз режирао у сарадњи с Арашом Камалијем Сарвестранијем). У ствари, Бехрузова сарадња везана за проблеме лишавања поседа и угњетавања, као и најзанимљивији разговори у вези с тим тек треба да буду покренути – овде мислим на разговоре и размену мишљења и искустава с Абориџинима и народима с острва Торесовог мореуза.

Бехрузова књига најбоље се тумачи у контексту вишечлане схеме коју предлагем у овом есеју. Књигу не треба окарактерисати као „избегличку причу“ или „избегличке мемоаре“, већ ју је боље сместити унутар других традиција: тајне филозофске литературе, затворских наратива, филозофске фикције, аустралијске дисидентске литературе, иранске политичке уметности, транснационалне књижевности, деколонијалног писања и курдске књижевне традиције.

За разлику од успешне „избегличке индустрије“ која промовише приче како би информације допрле до шире јавности и која настоји да изазове емпатију (ако је то уопште могуће), Бехруз приповеда јер жели да произведе нова сазнања и осмисли филозофију који ће растумачити и разоткрити систематску тортуру и погранично-индустријски

комплекс. Намера му је од почетка била да реалистично прикаже систем, да га оголи и остави историјски запис којим ће одати пошту свима који су убијени и свима који још увек пате. Бехрузова књига је и поука за будуће генерације.

Бехруз: Многи борци за људска права и новинари из различитих организација и институција су ме све време подржавали. Углавном добијам велику подршку од многих људи; већ скоро пет година имам прилику да сарађујем с највећим медијским мрежама на свету. Али понекад се деси да урадим све што од мене захтевају новинари како би они могли написати свој чланак, али не укажу ми дужно поштовање. Мислим да ме не признају као личност. Научио сам да новинари морају да поштују друге; новинари морају да поштују субјекте које покривају; морају да поштују људе о којима пишу.

Убеђен сам у то да ако би избеглице у затвору Манус добиле могућност да формирају и представе различиту перцепцију нашег карактера, могли бисмо се много снажније супротставити систему. Било би нам много лакше да се супротставимо систему. Али стварност је таква да је Аустралија учинила све како би се побринула за то да нико не може да види наш прави карактер, да нас призна као високообразоване људе, као вредне и оштроумне људе који могу допринети дискурсу. Влада све време настоји да угуши наш глас јер знају да ако би нас јавност видела у овом светлу, ствари би се промениле. Размислите о угледу који смо стекли током последње две недеље (након тронедељне опсаде која је почела 31. октобра 2017); наш отпор је јачи; наша борба је ватренија. Влада тачно зна за шта смо способни – због тога нас од почетка гуши. Поштовање је кључно. Оно нам је потребно да бисмо наставили да се опиремо, поштовање нам је потребно да бисмо били јачи и ватренији.

За то ће требати времена, али ја ћу наставити да се супротстављам систему и на крају ћу победити. Пут је дугачак, али успећу.

*(С енглеској превела **Найџаша Каммарк**)*